

14. Manevi duyarlık ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması

Mehmet ELBAN¹

Selçuk ASLAN²

APA: Elban, M. & Aslan, S. (2022). Manevi duyarlık ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 215-224. DOI: 10.29000/rumelide.1132545.

Öz

Son yıllarda eğitimde maneviyatın ve bireyin manevi yönünün göz ardı edildiğine dair görüşler sıklıkla dile getirilmektedir. Ayrıca maneviyatın dinden ayrı bir kavram olup olmadığı halen tartışılmaktadır. Yurtiçi alan yazında maneviyat ile ilişkili çalışmalara katkı sağlaması amacıyla, mevcut araştırmada Tirri, Nokelainen ve Ubani (2006) tarafından geliştirilen Manevi Duyarlık Ölçeğinin (MDÖ) Türkçeye uyarlanması amaçlanmıştır. Mevcut araştırma, ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan alınan 01.12.2021 tarih ve 28620816/ sayı numaralı etik kurul onayı ile yürütülmüştür. Toplam on bir sorudan oluşan ölçeğin orijinal formu, dört boyuttan oluşmaktadır. Uyarlama sürecinde Türkçeye çevirisi yapılan Manevi Duyarlık Ölçeğine açımlayıcı (n=300) ve doğrulayıcı (n=340) faktör analizleri yapılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizinde elde edilen üç faktörlü 11 maddelik Türkçe ölçek formunun açıkladığı toplam varyans miktarı %53,49 olarak bulgulanmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde elde edilen üç faktörlü (Farkındalık ve gizem duyarlığı, değer duyarlığı ve toplum duyarlığı) modelin birinci düzey ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları modelin doğrulandığını göstermiştir. Ölçeğin Türkçe formuna ilişkin iç tutarlık katsayısı Cronbach alpha değeri ölçeğin tümü için .85'dir. Araştırma, ölçeğin (MDÖ) Türkçe formunun bireylerin manevi duyarlığını ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymuştur. Ölçeğin psikolojik danışmanlık, eğitim, teoloji ve pek çok alanda yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Manevi duyarlık, farkındalık ve gizem duyarlığı, değer duyarlığı, toplum duyarlığı

The Adaptation of the spiritual sensitivity scale into Turkish: A validity and reliability study

Abstract

In recent years, it has frequently been discussed that spirituality and the spiritual aspect of the individuals are ignored in the field of education. In addition, it is still debated whether spirituality is a separate concept from religion or not. The current study aimed to adapt the Spiritual Sensitivity Scale (Tirri, Nokelainen, & Ubani, 2006) to Turkish to contribute to spirituality-related studies in the national literature. The current study was carried out with the approval of the Human Subject Ethics Committee, dated 01.12.2021 and numbered 28620816/, obtained from the Applied Ethics Research

¹ Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilimler Eğitimi ABD (Elazığ, Türkiye), melban111@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2764-3968 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 19.04.2022-kabul tarihi: 20.06.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1132545]

² Öğr. Gör., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sağlık ve Rehberlik Merkezi PDRM/ Psikiyatri Birimi, (Ankara, Türkiye) selcukaslanpdr@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0936-3815

Center of METU. The original form of the scale, which consists of eleven questions in total, consists of four dimensions. Exploratory (n=300) and confirmatory (n=340) factor analyzes were performed on the Turkish version of the Spiritual Sensitivity Scale in the adaptation process. Exploratory factor analysis showed that the 11-item Turkish form of the scale explained 53.49% of the total variance with a three-factor structure. First-order and second-order confirmatory factor analysis results of the model with three factors (Awareness and mystery sensitivity, Value sensitivity and Community sensitivity) obtained in the exploratory factor analysis indicated that the model was confirmed. The Cronbach's alpha internal consistency coefficient for the Turkish version of the scale was .85 for the whole scale. The research finally revealed that the Turkish version of the Spiritual Sensitivity Scale is a valid and reliable measurement tool to measure the spiritual sensitivity of individuals. Hopefully, the scale will contribute to research in psychological counseling, education, theology, and many other fields.

Keywords: Spiritual sensitivity, awareness and mystery sensitivity, value sensitivity, community sensitivity

1. Giriş

Aslen "nefes" anlamına gelen spiritüel kelimesi, Latince spiritus kökünden gelir (Delgado, 2005). Spiritüel kavramına karşılık olarak Türkçe'de hem spiritüel hem de manevi kavramları kullanılmaktadır (Sevinç vd., 2015). Pek çok tanımı bulunan spirit kavramının Türkçe karşılığı olarak ruhsal, manevi ve tinsel anlamlar kast edilmektedir (Ekşi vd., 2019b).

Diğer taraftan manevi kavramını dinlerden bağımsız biçimde kavramsallaştırma ve farklı konumlandırma anlamında bir eğilim vardır (Hay ve Nye, 2006). Maneviyatın dindarlıktan farklı olduğu belirtilir (Piedmont, 1999). Maneviyat ile dinin örtüşen tanım ve alanları olsa da önemli farklılıkları da söz konusudur. Bir insan dindar olmadan da maneviyat yönelimine sahip olabilir (Tirri vd., 2006). Kavramın teolojik kapsamı bir kenara bırakıldığında manevi kavramının son derece farklı anlamlar çağrıştırdığı belirtilmektedir (Hay ve Nye, 2006). Maneviyat ile ilgili yapılan tanımlara göre manevi, bireyin iç dünyasından gelen güçle hayata olumlu bakması, sosyal çevresine hatta tüm dünyaya ve evrene karşı kendisini sorumlu hissetmesidir (Keskinoglu vd., 2019). Buna göre manevi evrensel bir insan bilincine dayanır. Maneviyat sevgi, bütünlük, gizem ve kişisel dalınc deneyimleriyle ilişkilendirilir (Hay ve Nye, 2006). Maneviyatın doğuştan gelen bir özellik olduğu genel olarak kabul edilse de oluşumunda sosyal ve kültürel çevrenin etkisi önemlidir. Maneviyat inanma isteği, yaşamda anlam arama çabası, iç huzur ve esenlik gibi bireysel deneyim ve özelliklerle ilişkilidir. Maneviyat yaşam tatminini arttıran önemli bir unsurdur (Delgado, 2005). Maneviyat gibi manevi kavramından türeyen kavramlar da söz konusudur. Bunlardan biri olan manevi aşkınlık, içinde bulunulan mekânın ötesine geçerek tüm evrendeki eylemlerde temel birlik ve mana görmedir (Piedmont, 1997).

Öte yandan 1983'ten sonra çoklu zekâ kuramına yeni eklemeler olmuş, manevi zekânın da varlığı bu anlamda kabul edilmiştir (Gardner, 2011). İnanç sistemleriyle ilişkilendirilse de maneviyanın bir zekâ türü olduğu kabul edilmiştir (Gardner, 1999; Emmons, 2000). Özellikle duygusal zekâyâ olan akademik ilginin ardından manevi zekâyâ ilişkin çalışmalar yoğunlaşmıştır (Gardner, 2011). Manevi eğitim ile ilgili çalışmalar kapsamında manevi kavramı giderek kullanımı artan bir kavram olmuştur (Hay ve Nye, 2006). Çünkü manevi duyarlık çocukların gelişiminde önemli bir unsurdur (Stoyles vd., 2012). Öyle ki modern dönemin okulları insan aklının sadece belirli unsurlarına odaklanmıştır. Bunun sonucunda

insanın manevi ve ahlaki bütünleşmesiyle yeteri düzeyde ilgilenmedikleri için modern dönemin okullarına ve anlayışına eleştiriler getirilmiştir (Gardner, 2011).

Bu kapsamda maneviyat ile ilgili çalışmalar son dönemde giderek artmış ve bireylerin manevi özelliklerinin ölçülmesi için bir takım ölçme araçları geliştirilmiştir. Westbrook vd. (2018) tarafından geliştirilen 4 alt boyuttan oluşan (dini/kişisel inanç, doğa, insanlık ve aşkın) Manevi Kaynaklar Ölçeğinin Ekşi vd. (2019a) tarafından Türkçeye uyarlanması yapılmıştır. Cragun vd.'nin (2015) geliştirdiği ve Sevinç vd.'nin (2015) Türk kültürüne adaptasyonunu yaptıkları Dindar ve Spiritüel Olmama Ölçeği (DİSOL) bir diğer ölçektir. Ölçek, dindar olmayış (non-religious) ve dikey spiritüel olmayış (nonspiritual) boyutlarından oluşmaktadır. Daaleman ve Frey (2004) tarafından geliştirilen ve Ekşi vd. (2019b) tarafından adaptasyonu yapılan İyi Oluşun Spiritüel Göstergesi Ölçeği, spiritüel iyi oluşu ölçmektedir. Ölçek, öz yeterlik ve hayat düzeni boyutlarından oluşmaktadır. Piedmont (1999) tarafından geliştirilen ve İme vd. (2019) tarafından Türkçeye uyarlanması yapılan Manevi Aşknlık Ölçeği evrensellik, ibadet doyumu ve bağlantılılık boyutlarından oluşmaktadır. Maneviyat ile ilgili diğer bir ölçek Kumar ve Mehta (2011) tarafından geliştirilen Manevi Zekâ Ölçeğidir. Orijinalinde altı boyuttan oluşan ölçeğin (Yaşam amacı, insani değerler, merhamet, insanlığa bağlılık, kendini anlama ve vicdan) Türk kültürüne uyarlanmasında ölçek dört boyutlu bir yapı göstermiştir (Erduran-Tekin ve Ekşi, 2019). Amram ve Dryer (2008) tarafından geliştirilen Manevi Zekâ Ölçeğinin adaptasyonu Söylemez vd. (2016) tarafından yapılmıştır. Güneş (2015) tarafından ise Manevi-İnsani Değerler Eğilim Ölçeği geliştirilmiştir. 23 maddeden oluşan ölçek, manevi değerler, duyarlılık, saygı ve sevgi boyutlarından oluşan 4 boyutlu bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte Şirin (2018) yedi faktörlü yapıya sahip Maneviyat Ölçeğini geliştirmiştir.

Görüleceği üzere bireylerin manevi özelliklerine dönük çalışmalar giderek artmaktadır. Mevcut araştırma henüz yurtiçi yazına kazandırılmayan Tirri vd.'nin (2006) Manevi Duyarlık Ölçeğini Türk kültürüne uyarlayarak söz konusu yazına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın modeli

Mevcut araştırma kuramsal yapıya dayanan bir ölçüm modelinin test edilmesini amaçlamaktadır. Ölçüm modellerini test eden doğrulayıcı faktör analizi ise temelde ilişkisel (korelasyonel) araştırmaları temel alan yapısal eşitlik modellerinin bir türüdür (Aksu, Eser ve Güzeller, 2017).

2.2. İşlem

Ölçek geliştirme sürecinde öncelikle ölçeği geliştiren sorumlu yazardan (Tirri vd., 2006) izin alınmıştır. Daha sonra araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için gerekli etik izni alınmıştır (ODTÜ İnsan Araştırmaları Etik Kurulu (İAEK) 487-ODTU-2021 protokol numaralı karar). MDÖ'nün İngilizce formunun 4 uzman (2 İngilizce Eğitimsi, 1 Psikolojik Danışman ve 1 Türk dili uzmanı) tarafından Türkçeye çevirisi yapılmıştır. Daha sonra ölçeğin Türkçe formu tekrar İngilizceye çevrilerek çeviri ekibinden farklı iki İngiliz dili uzmanına gönderilmiştir. Söz konusu uzmanların görüşleri alındıktan sonra ölçeğin Türkçe formunun son hali oluşturulmuştur. Ölçeğin cevaplama süresinin ortalama 3 dakika olduğu saptanmıştır. Ölçeğin Türkçe formunu yanıtlayan öğrenci örnekleminde edinilen iki farklı veri setine açımlayıcı (n=300) ve doğrulayıcı faktör analizi (n=340) uygulanmıştır.

2.3. Çalışma grubu

Araştırmada, kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi araştırmacının elinin altındaki kolay birimlere ulaştığı, tesadüfi olmayan maliyet ve zaman etkin bir örnekleme yöntemidir (Baştürk ve Taştepe, 2013). Araştırma iki farklı çalışma grubu ile yürütülmüştür. İlk gruptan elde edilen veriler açımlayıcı faktör analizi için ikinci gruptan elde edilen veriler doğrulayıcı faktör analizi için kullanılmıştır. Söz konusu araştırma gönüllük esasına dayandığından iki katılımcı ölçek formlarını doldurmak istememiştir. Böylelikle açımlayıcı faktör analizi için üç yüz öğrenciye ulaşılmıştır (n=300). Üç yüz katılımcının yaşları 18-39 ($\bar{x}$ =21,51) arasında değişmektedir. Açımlayıcı faktör analizine katılan öğrenciler, hazırlık sınıfı ve doktora düzeyinde değişen düzeylerde öğrenim görmektedir (Birinci sınıf n=77; ikinci sınıf n=31; üçüncü sınıf n=112; dördüncü sınıf n=67; yüksek lisans n=5; doktora n=8). Katılımcıların 206'si (% 68,7) kadın ve 94'si (% 31,3) erkektir.

Doğrulayıcı faktör analizi çalışmasına ise üç yüz kırk üniversite öğrencisi katılmıştır (n=340). Katılımcıların yaşları 18-35 ($\bar{x}$ =22,62) arasında değişmektedir. İkinci çalışmaya katılım sağlayan öğrenciler hazırlık sınıfı ve doktora düzeyi arasında değişen sınıf düzeylerinde öğrenim görmektedir (Hazırlık sınıfı n=1; birinci sınıf n=36; ikinci sınıf n=52; üçüncü sınıf n=93; dördüncü sınıf n=128; yüksek lisans n=26; doktora n=4). İkinci çalışmaya katılan öğrencilerin 230'u (% 67,6) kadın ve 110'u (% 32,4) erkektir.

2.4. Veri toplama araçları

Araştırmada kullanılan ölçme aracı Tirri vd. (2006) tarafından geliştirilen Manevi Duyarlık Ölçeğidir. Tirri manevi duyarlık ölçeğini Hay ve Nye (2006) ve Bradford (1995) tarafından oluşturulan kurama dayandırmıştır. On bir maddeden oluşan MDÖ, beşli likert türündedir. Ölçeğin orijinalinde ters madde bulunmamaktadır. MDÖ'nün geliştirme çalışmasında MDÖ'nün tümü için Cronbach's alpha güvenilirlik katsayısı .58-.73 arasında değişmektedir. Buna göre Cronbach's alpha güvenilirlik katsayısı farkındalık duyarlığı boyutunda .60, gizem duyarlığı boyutunda .58, değer duyarlığı boyutunda .73 ve toplum duyarlığı boyutunda .71 bulunmuştur (Tirri vd., 2006).

2.5. Verilerin analizi

Mevcut araştırmada, ölçeğin Türkçe formuna ilişkin açımlayıcı faktör analizi SPSS 22 ile yapılmıştır. Verilerin doğrulayıcı faktör analizi için AMOS 22 programı kullanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi için $\chi^2/sd < 5$; CFI, NFI ve NNFI $\geq .90$; GFI, AGFI $\geq .85$ ve RMSEA $\leq .80$ kabul edilen uyum değerleridir (Karagöz, 2019; Schumacker ve Lomax, 2004; Kline, 2015). Ölçeğin güvenilirliği, Cronbach Alpa iç tutarlılık katsayısı ile test edilmiştir.

3. Bulgular

Bu başlık altında Türkçeye uyarlaması yapılan Manevi Duyarlık Ölçeğinin açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile güvenilirliğine ilişkin istatistik bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Açımlayıcı faktör analizi

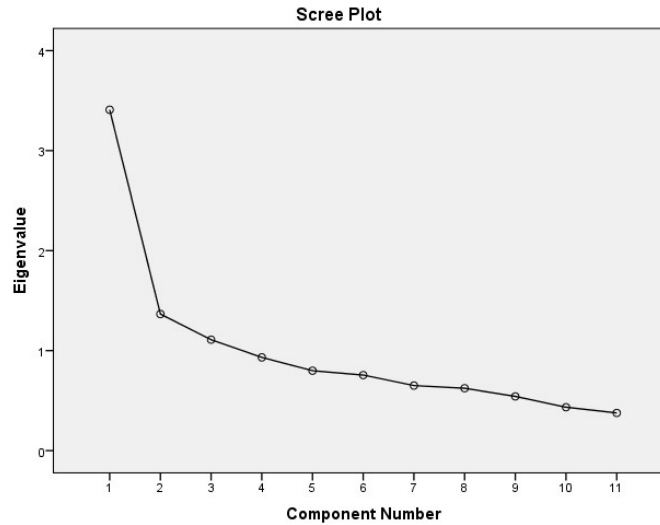
Araştırmada AFA için araştırma grubu kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Örneklem 2021-2022 eğitim-öğretim döneminde üniversitelerde farklı düzeylerde öğrenim gören 300 öğrencidir (n=300). Açımlayıcı faktör analizinde kullanılan yöntem Temel Eksen Faktörleştirme yöntemidir (Principal Axis

Factoring). Yapılan analiz sonucunda .79 olarak bulunan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerine göre örneklem büyüklüğü yeterlidir. Ayrıca istatistiksel olarak anlamlı bulunan Bartlett's testi sonucu [$\chi^2 = 664.136$; $p = .000 < 0.001$] verilerin çoklu normal dağıldığını göstermiştir (Seçer, 2015). Yapılan analizde dört faktörlü ölçeğin orijinalinden farklı olarak üç faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Buna göre orijinal ölçekte iki farklı boyut özelliği gösteren farkındalık duyarlığı ve gizem duyarlığı Türk kültüründe tek boyut olarak birleşmiştir. Araştırmacı tarafından bu boyut konuya ilişkin uzmanların görüşü de alınarak farkındalık ve gizem duyarlığı boyutu olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca orijinal ölçekte değer duyarlığı boyutunda yer alan sekizinci madde "Yaşamda iyiliği/erdemini ararım." Türk kültüründe toplum duyarlığı boyutunda yer almıştır. MDÖ'ye ilişkin varyans oranları Tablo 1.'de sunulmuştur.

Tablo 1. MDÖ Açıklanan Varyans Oranları

Faktörler	Özdeğer	Varyans (%)	Yığılmış Varyans (%)
Toplum duyarlığı	3,41	30,99	30,99
Farkındalık ve gizem duyarlığı	1,37	12,42	43,41
Değer duyarlığı	1,12	10,09	53,49

Tablo 1.'de görüldüğü gibi, öz değeri 3,41 olan birinci faktörün (Toplum duyarlığı) açıkladığı varyans oranı % 30,99; öz değeri 1,37 olan ikinci faktörün (Farkındalık ve gizem duyarlığı) açıkladığı varyans oranı % 12,42 ve öz değeri 1,12 olan üçüncü faktörün (Değer duyarlığı) açıkladığı varyans oranı % 10,09'dur. On bir maddeden oluşan ölçeğin (Bkz. Ek) açıklanan toplam varyans miktarı % 53,49 olarak bulunmuştur. Açıklanan toplam varyans göz önünde bulundurulduğunda, ölçeğin üç faktörlü yapısının yeterli olduğu düşünülebilir. Böylelikle öz değeri 1'in üzerinde ve açıklanan varyans değeri % 5'in üstünde alt faktörler elde edilmiştir (Seçer, 2015). Şekil 1'de MDÖ'nün üç faktörlü yapısını gösteren yamaç birikinti grafiği (Scree plot) sunulmuştur.

Şekil 1. Manevi Duyarlık Ölçeğinin Faktör Yapısına İlişkin Yamaç Birikinti Grafiği

Şekil 1.'de göre yamaç birikinti grafiği (Scree Plot) görülmektedir. Grafikte üçüncü faktörden sonra yatay bir seyir gerçekleşmiştir. Bu durum MDÖ'nün üç faktörlü yapısına işaret etmektedir. MDÖ'de yer alan on bir maddenin faktör yükü aşağıdaki Tablo 2.'de verilmiştir.

Tablo 2. MDÖ Madde Faktör Yükleri

Madde	N	Faktör Yüğü	Ort.	Ss
1	300	,56	4,46	,72
2	300	,57	4,07	,94
3	300	,70	4,49	,82
4	300	,67	4,19	,88
5	300	,50	3,83	1,17
6	300	,77	4,12	,95
7	300	,76	4,46	,79
8	300	,62	4,40	,82
9	300	,80	4,17	1,08
10	300	,41	4,04	,98
11	300	,83	4,34	,95

Tablo 2.'ye göre ölçekte her bir maddenin faktör yükü (>.32) yeterli düzeydedir (Seçer, 2015). Ölçekte en düşük faktör yükü .41, en yüksek faktör yükü ise .83'dür. MDÖ ölçek maddelerinin faktör yüklerinin yeterli düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak açımlayıcı faktör analizinden elde edilen verilere göre, orijinal formunda dört boyutlu olan Manevi Duyarlık Ölçeğinin Türk kültüründe üç boyutlu bir yapı gösterdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca orijinal ölçekte değer duyarlığı boyutunda yer alan 8. madde "Yaşamda iyiliği/erdemini ararım." Türk kültüründe toplum duyarlığı boyutunda yer almıştır.

Tablo 3. Manevi Duyarlık Ölçeği maddelerinin eşkökenlilik değerleri

Madde	Eşkökenlilik değerleri
1	,44
2	,42
3	,56
4	,49
5	,37
6	,61
7	,71
8	,58
9	,67
10	,31
11	,71

Tablo 3'e göre MDÖ ölçek maddelerinin eşkökenlilik değerleri .37-.71 arasında değişmektedir (Bkz. Seçer, 2015).

3.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

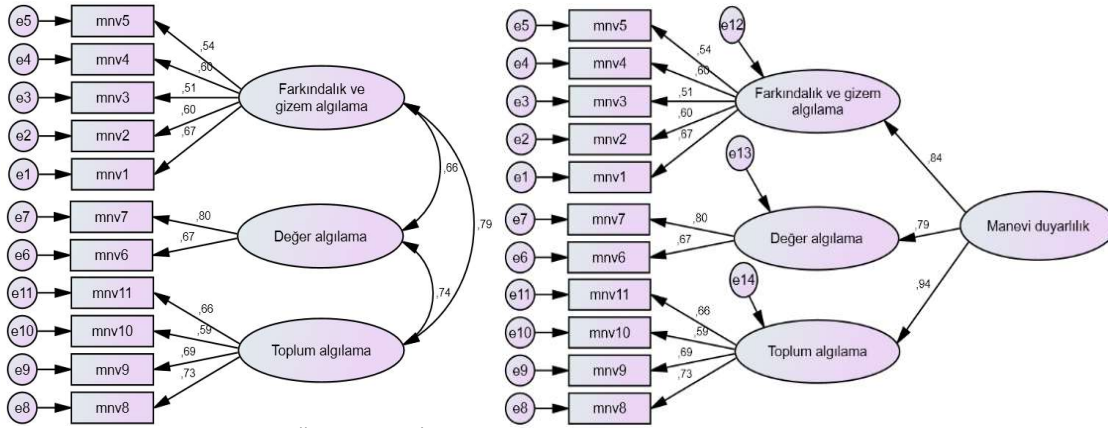
Üç faktörlü MDÖ'nün on bir maddeden oluşan Türkçe formunu doğrulamak için farklı bir örnekleme (n=340) doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Öncelikle doğrulayıcı faktör analizi için verilerin tek değişkenli ve çoklu normalliğine bakılmıştır. Veriler çoklu normallik varsayımını sağlamadığından

1.000 yeniden örnekleme (bootstrapping) Bollen-Stine prosedürü uygulanmıştır (Byrne, 2016). Yapılan doğrulayıcı faktör analizinde üç faktörlü ölçme modelinin iyi uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Uyum indeksi değerleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Uyum İyiliği Değerleri

	χ^2/sd	CFI	NFI	NNFI	GFI	AGFI	RMSEA
Birinci Düzey DFA	2,76	.93	.90	.91	.94	.91	.07
İkinci Düzey DFA	2,76	.93	.90	.91	.94	.91	.07

Tablo 4.'te MDÖ'nün birinci ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerlerinin ($\chi^2/df=2.76$; CFI=.93; NFI=.90; NNFI=.91; GFI=.94; AGFI, 91; RMSEA=.07) yeterli düzeyde olduğu görülmektedir (Karagöz, 2019; Schumacker ve Lomax, 2004; Kline, 2015). MDÖ'nün birinci ile ikinci düzey faktör analizine ilişkin path diyagramı ve faktörleri arasındaki ilişkiler Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2. MDÖ Birinci ve İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı

Şekil 2'de birinci ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizlerine ilişkin path diyagramları görülmektedir. Şekil incelendiğinde her bir maddenin standart faktör yüklerinin .51-.80 arasında değiştiği görülmektedir. Path diyagramlarındaki verilerden hareketle ölçeğe ilişkin birinci ve ikinci düzey modellerinin uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir olduğu söylenebilir. Ayrıca çalışmada MDÖ'nün Türkçe formuna ilişkin iç tutarlık katsayısı Cronbach alpha değeri ölçeğin tümü için .85, farkındalık ve gizem duyarlığı boyutu için .71, değer duyarlığı boyutu için .70 ve toplum duyarlığı boyutu için .76 olarak bulunmuştur (n=340). Bu sonuçlara göre MDÖ'nün yeterli düzeyde bir güvenilirliğe sahip olduğu değerlendirilebilir (Seçer, 2015).

4. Sonuç ve öneriler

Mevcut araştırmada öncelikle manevi ve maneviyat kavramları açıklanmıştır. Söz konusu kavramlar açıklandıktan sonra ölçek (MDÖ) Türkçeye uyarlanmış ve ölçeğin psikometrik özellikleri analiz edilmiştir. İlk olarak MDÖ'nün Türkçe çevirisi yapılmış, daha sonra toplanan veriler aracılığıyla anılan ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Tirri vd. (2006) tarafından geliştirilen manevi duyarlık ölçeğinin Türkçe formunda üç faktörlü (Farkındalık ve gizem duyarlığı, değer duyarlığı ve toplum duyarlığı) model elde edilmiştir. Bu sonuç orijinal ölçekteki modelin Türk kültürü açısından

büyük çoğunlukla doğrulandığını göstermektedir. Ayrıca ölçeğin ikinci düzey faktör analizi sonuçları “manevi duyarlık” gizil yapısı adı altında faktörlerin bir araya geldiğini göstermiştir.

Öte yandan MDÖ'ye ilişkin açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeği geliştiren Tirri vd.'nin (2006) elde ettiği dört farklı boyuttan oluşan modelden farklılık göstermiştir. Farklılık söz konusu dört alt boyutlu modelin Türk kültüründe üç alt boyuttan oluşmasıdır. Orijinal ölçekte iki ayrı alt boyut olan farkındalık duyarlığı ve gizem duyarlığı Türk kültüründe tek bir faktör altında birleşmiştir. MDÖ'nün faktörlerinin birleşmesi ya da maddelerin farklı boyutlarda yer almasına ilişkin sonuç farklı kültürlerden adaptasyon yapılan araştırmalarda sıklıkla görülen bir durumdur (Bilge ve Çam, 2008; Özcan, 2012; Acun, Kapıkıran ve Kabasakal, 2013; Tekin, Öztürk ve Kara, 2021). Benzer şekilde ölçeğin Japonca adaptasyonunda iki faktörlü bir yapı bulgulanmıştır (Hidemori, 2016). Diğer taraftan Türk katılımcıların kültürel yapısıyla farkındalık duyarlığı ve gizem duyarlığı kavramlarını ayrı görmedikleri düşünülebilir (Özcan, 2012). Ayrıca kavramsal olarak bakıldığında da söz konusu iki faktörün birleşmesi anlamlıdır. Çünkü bireyin etrafındaki gizem ve mucizelerin farkına varabilmesinin ön koşulu bireyde bir farkındalık olmasıdır. Kendini dinleyemeyen ve kendi varlığının farkında olamayan birey, kendi etrafındaki mucizelerin, bilinmezliklerin de farkında olamayacaktır. Başka bir ifadeyle farkındalık duyarlığı mekânın ötesine geçen bir duyarlık ve dikkat olduğu için bu boyutun yine bilinmeze yönelik dikkati gerektiren gizem duyarlığı ile birleşmesi anlamlıdır (Hay ve Nye, 2006). Konuya dair uzman görüşleri alınarak bu faktör farkındalık ve gizem duyarlığı olarak isimlendirmiştir. Ayrıca orijinal ölçekte değer duyarlığı boyutunda yer alan sekizinci madde Türk kültüründe toplum duyarlığı boyutunda yer almıştır. Sonuç olarak mevcut araştırmada Türk kültüründe geçerli ve güvenilir üç faktörden oluşan bir ölçek elde edilmiştir. Ölçek bireylerin manevi duyarlığını ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır. Türk kültüründe geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanan Manevi Duyarlık Ölçeğinin psikolojik danışmanlık, eğitim ve teoloji gibi pek çok alanda yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Acun, N., Kapıkıran, Ş., & Kabasakal, Z. (2013). Merak ve keşfetme ölçeği II: Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(31), 74-85.
- Aksu, G., Eser, M. T. ve Güzeller, C. O. (2017). *Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile yapısal eşitlik modeli uygulamaları*. Ankara: Detay.
- Amram, Y., & Dryer, D. C. (2008). *The integrated spiritual intelligence scale (ISIS): development and preliminary validation*. Boston: American Psychological Association.
- Baştürk, S., ve Taştepe, M. (2013). Evren ve örneklem. S. Baştürk (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri*, (ss. 129-159). Ankara: Vize yayıncılık.
- Bilge, A., Çam, O. (2008). Validity and reliability of beliefs toward mental illness scale. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 9(2), 91-96.
- Bradford, J. (1995). *Caring for the whole child: a holistic approach to spirituality*. London: The children's society.
- Byrne, B.M. (2016). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*, Third Edition (3rd ed.). Routledge.
- Cragun, R. T., Hammer, J. H., & Nielsen, M. (2015). The Nonreligious–nonspiritual scale (NRNSS): measuring everything from atheists to zionists. *Secularism and Nonreligion*, 2(3), 36-53.
- Daaleman, T. P. ve Frey, B. B. (2004). The spirituality index of well-being: A new instrument for health-related quality-of-life research. *Annals of Family Medicine*, 5(2), 499-503.
- Delgado, C. (2005). A discussion of the concept of spirituality. *Nursing Science Quarterly*, 18(2), 157-162. <https://doi.org/10.1177/0894318405274828>

- Ekşi, H., Çelimli, Ç., Sevim, E. ve Ekşi, F. (2019a). Manevi kaynaklar ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *V. Turkcess 21. Yüzyıl Becerileri ve 2023 Eğitim Vizyonu Bildiri Kitabı*. ss.759-767. TEBAD.
- Ekşi, H., Soyuyğit, Z. S., & Kardaş, S. (2019b). İyi oluşun spiritüel göstergesi: Bir ölçek uyarlama çalışması. (Ed.). A. Ayten, H. Ekşi, M. Zengin ve N. Tınaz. *Sağlık hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik* (s.317-328). İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.
- Emmons, R. A. (2000). Spirituality and intelligence: Problems and prospects. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 10, 57–64.
- Erduran-Tekin, Ö., & Ekşi, H. (2019). Adapting the scale for spiritual intelligence to Turkish. *Spiritual Psychology And Counseling*, 4, 123–141. <https://dx.doi.org/10.12738/spc.2019.4.2.0062>
- Gardner, H. (2011). *Multiple intelligences- frames of mind- the theory of multiple intelligences*. New York.
- Gardner, H.(1999). *Intelligence reframed: Multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.
- Güneş, A. (2015). Manevi-insani değerler eğilim ölçeği (MİDÖ): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Journal of International Social Research*, 8(41), 1354-1360.
- Hay, D., & Nye, R. (2006). *The spirit of the child*. Jessica Kingsley Publishers.
- Hidemori, Y. (2016). Teachers' construct of spirituality: How do Japanese teachers measure on the Spiritual Sensitivity Scale?. *人文研究*, 189, 1-25. <https://ci.nii.ac.jp/naid/40020978497/en/>
- İme, Y., Ekşi, H. ve Ekşi, F. (2019). Manevi aşkınlık ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(3), 1008-1020.
- Karagöz, Y. (2019). *SPSS AMOS meta uygulamalı istatistiksel analizler*. Ankara: Nobel.
- Keskinoğlu, M. Ş., Ekşi, F., & Ekşi, H. (2019). İyi oluşun maneviyat endeksi ölçeğinin uyarlanması. *Turkish Studies Social Sciences*, 14(3), 723-737.
- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: Guilford.
- Kumar, V.V., & Mehta, M. (2011). Gaining adaptive orientation through spiritual and emotional intelligence. In A.K. Chauhan & S.S. Nathawat (Eds.), *New facets of positivism* (pp. 281–301). Delhi, India: Macmillan Publishers.
- Özcan, H. U. (2012). Birey-örgüt değerleri arasındaki uyumun örgütle özdeşleşme ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 25-39.
- Piedmont, R. L. (1997, August). Development and validation of the transcendence scale: A measure of spiritual experience. In J. E. G. Williams (Chair), *Spiritual experience and the Five-Factor Model of personality*. Symposium conducted at the Annual meeting of the American Psychological Association, Chicago, IL.
- Piedmont, R.L. (1999). Does spirituality represent the sixth factor of personality? Spiritual transcendence and the five-factor model. *Journal of Personality*, 67,985-1013.
- Schumacker, R.E. ve Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modelling*. New. Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Seçer, İ. (2015). *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci*. Ankara: Anı.
- Sevinç, K., Güven, M., & Metinyurt, T. (2015). Dindar ve spiritüel olmama (DİSOL) ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 59-86.
- Söylemez, A., Mustafa, Koç., & Söylemez, B. (2016). The Adaptation of İntegrated Spiritual Intelligence Scale into Turkish. *Journal of Family Counseling and Education*, 1(1), 18-24.
- Stoyles, G. J., Stanford, B., Caputi, P., Keating, A. L., & Hyde, B. (2012). A measure of spiritual sensitivity for children. *International Journal of Children's Spirituality*, 17(3), 203-215.

- Şirin, T. (2018). Maneviyat ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Electronic Turkish Studies*, 13(18), 1283-1309. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- Tekin, M., Öztürk, D., & Kara, S. N. (2021). Reklama yönelik şüphenin marka deneyimi ve marka güvenine etkisi: Hazır giyim markası üzerine bir araştırma. *Tekstil ve Mühendis*, 28(123), 219-232.
- Tirri, K., Nokelainen, P., & Ubani, M. (2006). Conceptual definition and empirical validation of the spiritual sensitivity scale. *Journal of Empirical Theology*, 19(1), 37-62.
- Westbrook, C. J., Davis, D. E., McElroy, S. E., Brubaker, K., Choe, E., Karaga, S., Dooley, M., O'Bryant, B. L., Van Tongeren, D. R., & Hook, J. (2018). Trait sources of spirituality scale: Assessing trait spirituality more inclusively. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 51(2), 125-138.

Ek

MDÖ	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Farkındalık ve Gizem Duyarlılığı					
1. Günlük yaşamın koşuşturması içinde durup düşünmeyi önemli bulurum.	1	2	3	4	5
2. Ders çalışırken ve iş yaparken bedenimi dinlemeye çalışırım.	1	2	3	4	5
3. Hayal gücünü kullanmak hayatı daha eğlenceli hale getirir.	1	2	3	4	5
4. Anlatı ve semboller benim için hayatta önemli şeylerdir.	1	2	3	4	5
5. Sıradan günlük yaşam bile mucizevi şeylerle doludur.	1	2	3	4	5
Değer Duyarlılığı					
6. Sık sık hayatın anlamı üzerine düşünürüm.	1	2	3	4	5
7. Yaşamdaki amacımı bulmak benim için önemlidir.	1	2	3	4	5
Toplum Duyarlılığı					
8. Yaşamda iyiliği/erdemini ararım.	1	2	3	4	5
9. Ait olduğum bir toplum bulmak benim için önemlidir.	1	2	3	4	5
10. İnsanlarla birlikteyken sessiz bir anı onlarla paylaşabilmek benim için önemlidir.	1	2	3	4	5
11. Manevi anlamda gelişebileceğim bir toplum bulmak isterim.	1	2	3	4	5